

Uchwała z dnia 17 września 2008 r., III CZP 78/08

Sędzia SN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Elżbieta Skowrońska-Bocian

Sędzia SN Katarzyna Tyczka-Rote

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "D.K.I." sp. z o.o. z siedzibą w W. przeciwko Fabryce Aparatury Mleczarskiej "S." w likwidacji z siedzibą w W. o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 17 września 2008 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Warszawie postanowieniem z dnia 16 kwietnia 2008 r.:

„Czy likwidacja przedsiębiorstwa państwowego, o którym mowa w art. 18a ust. 1 ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 112 poz. 981 ze zm.) może polegać na sprzedaży prowadzonego przez to przedsiębiorstwo państwowe przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c., czy też uprawnienie do zbycia przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c. należy do wyłącznych uprawnień jego właściciela, a przedsiębiorstwo państwowe w toku jego likwidacji może dysponować jedynie poszczególnymi składnikami materialnymi i niematerialnymi, o których mowa w art. 55¹ k.c.?”

podjął uchwałę:

Likwidacja przedsiębiorstwa państwowego nie może polegać na sprzedaży przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 16 kwietnia 2007 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo "D.K.I.", spółki z o.o. w W. o stwierdzenie obowiązku pozwanej Fabryki Aparatury Mleczarskiej "S." w likwidacji do złożenia oświadczenia o sprzedaży na rzecz powoda przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą Fabryka Aparatury

Mleczarskiej "S." w likwidacji, będącego przedsiębiorstwem w rozumieniu art. 55¹ k.c., za cenę 9 000 0000 zł. Sąd Okręgowy ustalił, że pozwana Fabryka jest przedsiębiorstwem państwowym, postawionym w stan likwidacji zarządzeniem Wojewody M. z dnia 27 kwietnia 2001 r. Likwidator pozwanego przedsiębiorstwa państwowego ogłosił w dniu 18 lipca 2006 r. w „G.W.” o przetargu ofertowym na sprzedaż przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c., prowadzonego przez przedsiębiorstwo państwowe Fabrykę Aparatury Mleczarskiej "S." w likwidacji. W odpowiedzi na to ogłoszenie ofertę zakupu przedsiębiorstwa złożył powód "D.K.I.". Dnia 25 września 2006 r. likwidator Fabryki poinformował powoda, że przetarg będzie kontynuowany w formie dalszych negocjacji z oferentami. Pismem z dnia 11 października 2006 r. likwidator pozwanego przedsiębiorstwa poinformował powoda, że przetarg został rozstrzygnięty i wybrana została oferta powoda, a wpłacone przez powoda wadium zostanie zaliczone na poczet ceny. Powód został wezwany do niezwłocznego podjęcia rozmów w celu ustalenia terminu zawarcia umowy przyrzeczenia sprzedaży przedsiębiorstwa. Pismem z dnia 19 października 2006 r. likwidator pozwanego poinformował powoda, że w związku z pojawieniem się nowych okoliczności w kwestii minimalnej kwoty niezbędnej do całkowitego zaspokojenia wierzycieli, która jest znacznie wyższa niż cena zaoferowana przez powoda, decyzja o wyborze oferty powoda zostaje anulowana. Dnia 4 grudnia 2006 r. pozwany podtrzymał swoje stanowisko o unieważnieniu przetargu wobec braku możliwości zmiany zaoferowanej przez powoda ceny. Dnia 12 grudnia 2006 r. w „G.W.” ukazało się ogłoszenie o zaproszeniu do rokowań w sprawie sprzedaży składników majątku wchodzących w skład likwidowanego przedsiębiorstwa, z wyłączeniem środków pieniężnych. Dnia 27 grudnia 2006 r. powód złożył pisemną odpowiedź na zaproszenie do rokowań, oferując cenę 9 000 000 zł. Pozwany pismem z dnia 26 stycznia 2007 r. poinformował powoda o unieważnieniu rokowań mających doprowadzić do sprzedaży majątku likwidowanego przedsiębiorstwa wobec zakazu zbywania oraz dokonywania innych czynności rozporządzających, orzeczonego przez Sąd Okręgowy w Warszawie w ramach zabezpieczenia powództwa wytoczonego przez powoda w niniejszej sprawie.

Sąd Okręgowy uznał powództwo wytoczone przez powoda za niezasadne. Wskazał, że art. 64 k.c. nie jest samoistną podstawą kreowania obowiązku złożenia oznaczonego oświadczenia woli. W ocenie tego Sądu, powód wywiódł swe roszczenie z czynności prawnej, tj. oświadczenia złożonego przez stronę pozwaną

w toku postępowania przetargowego o wyborze oferty powoda, co doprowadziło do powstania między stronami stosunku prawnego, obligującego stronę pozwaną do zawarcia umowy. Sąd Okręgowy uznał, że art. 18a ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 112, poz. 981 ze zm. – dalej: "u.p.p.") wyklucza dopuszczalność zawarcia przez przedsiębiorstwo państwowe umowy, której przedmiotem byłoby zbycie przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym, gdyż przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym może sprzedać tylko działający za Skarb Państwa organ założycielski. Według Sądu Okręgowego, przetarg ogłoszony w dniu 18 lipca 2006 r. nie mógł doprowadzić do zawarcia ważnej umowy pomiędzy stronami, nie było bowiem dopuszczalne zawarcie umowy sprzedaży likwidowanego przedsiębiorstwa państwowego, będącego przedsiębiorstwem w rozumieniu art. 55¹ k.c. przez likwidatora, a gdyby umowa sprzedaży została zawarta, należałoby ją uznać za nieważną.

Przy rozpoznawaniu apelacji powoda Sąd Apelacyjny w Warszawie powziął wątpliwość wyrażoną w zagadnieniu prawnym przedstawionym do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Artykuł 18a u.p.p. został wprowadzony przez ustawę z dnia 19 lipca 1991 r. o zmianie ustaw o przedsiębiorstwach państwowych oraz o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 75, poz. 329). Według ust. 1, likwidacja przedsiębiorstwa państwowego polegała na zadysponowaniu jego składnikami materialnymi i niematerialnymi, o których mowa w art. 55¹ k.c., i wykreśleniu przedsiębiorstwa państwowego z rejestru, po zaspokojeniu lub zabezpieczeniu wierzycieli. Ustępy 2 i 3 dotyczyły sprzedaży przedsiębiorstwa w całości na podstawie art. 37 ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 51, poz. 298 ze zm.), która mogła nastąpić bez przeprowadzenia likwidacji przedsiębiorstwa państwowego w rozumieniu ust. 1. Z przepisów tych jednoznacznie wynikało, że zbycie całości przedsiębiorstwa mogło nastąpić jedynie przez organ założycielski, poza postępowaniem likwidacyjnym, lecz w procedurze prywatyzacyjnej, wedle zasad określonych w nieobowiązującym już art. 37 ustawy o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.

Nowelizacja art. 18a u.p.p., dokonana ustawą z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i

administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 156, poz. 775), sprowadzała się do skreślenia ust. 2 i 3, gdyż w ustawie z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji (Dz.U. Nr 118, poz. 561 ze zm.; jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397 ze zm.) uregulowano prywatyzację bezpośrednią, polegającą – zgodnie z art. 39 – m.in. na zbyciu przedsiębiorstwa w całości, wobec czego regulacje zamieszczone dotychczas w art. 18a ust. 2 i 3 u.p.p. stały się zbędne. Kolejna nowelizacja art. 18a u.p.p., wprowadzona ustawą z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. Nr 121, poz. 769 ze zm.), oznaczała jedynie zastąpienie w ust. 1 wyrazu „rejestr” wyrazami „Krajowego Rejestru Sądowego”.

Wykładnia gramatyczna art. 18a ust. 1 u.p.p., wsparta wykładnią historyczną, prowadzi zatem do jednoznacznego wniosku, że przepis ten odnosi się wyłącznie do zbycia poszczególnych składników materialnych i niematerialnych przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym, zbycie zaś całego przedsiębiorstwa zostało zastrzeżone do tzw. prywatyzacji bezpośredniej. Powstaje jednak pytanie, czy suma składników materialnych i niematerialnych przedsiębiorstwa jest przedsiębiorstwem w rozumieniu art. 55¹ k.c. W razie udzielenia odpowiedzi twierdzącej na to pytanie, możliwość zbycia nawet całego przedsiębiorstwa w postępowaniu likwidacyjnym nie budziłaby wątpliwości również na tle przedstawionej wykładni art. 18a ust. 1 u.p.p.

W piśmiennictwie od dawna podejmowano próby wyjaśnienia istoty (natury) prawnej przedsiębiorstwa. Przyjmuje się, że przedsiębiorstwo jest rzeczą *sui generis*, niebędącym rzeczą przedmiotem *sui generis*, zbiorem rzeczy albo rzeczą zbiorową (*universitas rerum*) oraz zbiorem praw. Wspólne dla tych koncepcji jest traktowanie przedsiębiorstwa jako przedmiotu prawa podmiotowego na przedsiębiorstwie, który stanowi określoną masę majątkową, wyodrębniony majątek lub zespół składników materialnych i niematerialnych. Według innych poglądów przedsiębiorstwem jest jednorodne dobro o charakterze niematerialnym, w którym elementy majątkowe (materialne i niematerialne) przedsiębiorstwa są jedynie nośnikami przedsiębiorstwa, przy czym przedsiębiorstwo, jako dobro niematerialne, jest przedmiotem prawa podmiotowego na przedsiębiorstwie.

We współczesnej literaturze przeważa stanowisko, że przedsiębiorstwo jest niematerialnym dobrem *sui generis*, które jest przedmiotem prawa podmiotowego na przedsiębiorstwie o charakterze bezwzględnym. Należy zgodzić się z tym

zapatrywaniem, gdyż wykładnia gramatyczna art. 55¹ k.c. prowadzi do wniosku, że przedsiębiorstwo nie jest tylko zbiorem składników materialnych i niematerialnych. Jest to wprawdzie zespół takich składników, ale zorganizowany i przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej. Pozwala to w sposób jednoznaczny odróżnić zespół składników materialnych i niematerialnych od przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c.

Wychodząc z założenia, że czym innym jest zespół składników materialnych i niematerialnych przedsiębiorstwa, a czym innym samo przedsiębiorstwo, należy stwierdzić, iż również wykładnia art. 55¹ k.c. prowadzi do jednoznacznego wniosku, że art. 18a u.p.p. nie daje przedsiębiorstwu państwowemu kompetencji do zbycia całego przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym. Nawet gdyby w postępowaniu likwidacyjnym zbyto wszystkie składniki materialne i niematerialne przedsiębiorstwa, nie można mówić o zbyciu przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c.

Także wykładnia systemowa jednoznacznie wskazuje na niedopuszczalność zbycia całego przedsiębiorstwa na podstawie art. 18a ust. 1 u.p.p. przez przedsiębiorstwo państwowe. Przemawia za tym porównanie tego przepisu z odpowiednimi przepisami ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji, która zawiera podstawowe reguły zbywania zarówno mienia przedsiębiorstw państwowych, jak i samych takich przedsiębiorstw. Z tego też względu ustawa ta stanowi *lex specialis* wobec innych unormowań dotyczących zbywania składników lub całych przedsiębiorstw, w szczególności zaś w stosunku do art. 18a ust. 1 u.p.p.

Zgodnie z art. 44¹ k.c., mienie państwowe przysługuje Skarbowi Państwa albo innym państwowym osobom prawnym, w szczególności przedsiębiorstwom państwowym. Uprawnienia majątkowe Skarbu Państwa względem tych osób określają odrębne przepisy, w szczególności regulujące ich ustrój. W stosunku do przedsiębiorstw państwowych są to przepisy ustawy o przedsiębiorstwach państwowych. Według art. 46 ust. 1 u.p.p., organ założycielski wyposaża przedsiębiorstwo w środki niezbędne do prowadzenia działalności określonej w akcie prawnym o jego utworzeniu, a przedsiębiorstwo występuje w obrocie we własnym imieniu i na własny rachunek (art. 47 u.p.p.). Chociaż mienie powierzone przedsiębiorstwu państwowemu w sensie prawnym należy do tego przedsiębiorstwa, to w znaczeniu ekonomicznym należy nadal do Skarbu Państwa. Z tego względu, zgodnie z art. 46a ust. 1 u.p.p., przedsiębiorstwo państwowe

zgłasza organowi założycielskiemu zamiar dokonania czynności prawnej mającej za przedmiot mienie przedsiębiorstwa. Organ założycielski nie musi wyrazić zgody na takie zbycie, jednakże wtedy organom przedsiębiorstwa przysługuje sprzeciw (art. 63 w związku z art. 46a ust. 2 u.p.p.). Według art. 46b u.p.p., nieważne są w rozważanej sytuacji czynności prawne dokonane bez zgody organu założycielskiego.

Organ założycielski nie może natomiast pozbawić przedsiębiorstwa państwowego składników wydzielonego mu lub nabytego przez nie mienia, z wyjątkiem łączenia i podziału przedsiębiorstwa państwowego (art. 48 w związku z art. 18 ust. 1 u.p.p.). *Ratio legis* tego unormowania jest oczywista; przyznanie przedsiębiorstwu państwowemu statusu pełnoprawnego właściciela mienia państwowego oznacza, że wyłączona jest w zasadzie możliwość pozbawienia przedsiębiorstwa składników tego mienia. Powstaje jednak pytanie, kto jest władny rozporządzać tymi składnikami w czasie likwidacji przedsiębiorstwa; dopóki istnieje przedsiębiorstwo, do którego należą składniki materialne i niematerialne, dopóty do niego należy dysponowanie tymi składnikami. Uprawnienia w tym zakresie w zasadzie nie przysługują właścicielowi przedsiębiorstwa, który może zadysponować całym przedsiębiorstwem, ale poszczególnymi składnikami dopiero po likwidacji przedsiębiorstwa. Inne stanowisko, według którego właściciel przedsiębiorstwa państwowego jako całości miałby prawo dysponowania poszczególnymi jego składnikami, kłóciłoby się z istotą uprawnień przysługujących przedsiębiorstwu jako osobie prawnej.

W konkluzji należy stwierdzić, że w czasie likwidacji przedsiębiorstwo państwowe, do czasu ustania jego bytu prawnego wskutek wykreślenia go z Krajowego Rejestru Sądowego, może dysponować poszczególnymi składnikami materialnymi i niematerialnymi przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c. Tym samym wyłączona jest w tym zakresie kompetencja organu założycielskiego. Jednakże tylko organ założycielski może decydować o zbyciu całego przedsiębiorstwa, zarówno przed, jak i w trakcie likwidacji przedsiębiorstwa państwowego, zgodnie ze szczególnymi przepisami ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji, które w wypadku prywatyzacji bezpośredniej oznaczają sukcesję generalną nabywcy (art. 40 i 47 tej ustawy). Za tym stanowiskiem przemawia jednoznacznie, jak już wyjaśniono, sformułowanie art. 18a ust. 1 u.p.p., według którego w toku likwidacji przedsiębiorstwo państwowe może dysponować jedynie

składnikami materialnymi i niematerialnymi przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c., czego nie można utożsamiać z całym przedsiębiorstwem w znaczeniu przedmiotowym.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w uchwale.